

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗРАХУНКУ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ХЛІБОПЕКАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються сучасні наукові підходи до визначення поняття економічної ефективності. Наведено систему економічних та соціальних критеріїв, які варто використовувати для оцінки ефективності функціонування хлібопекарського підприємства. Запропоновано алгоритм розрахунку інтегрального показника ефективності на основі методу попарного порівняння векторних оцінок.

Ключові слова: ефективність, критерії ефективності, інтегральний показник ефективності.

Ефективність функціонування промислових підприємств складається під впливом численних факторів. Аналіз цих факторів є однією з найважливіших умов, необхідних для вироблення практичних шляхів розвитку підприємств хлібопекарської промисловості.

Усі фактори, що впливають на ефективність функціонування підприємства, можна поділити на зовнішні і внутрішні. Зовнішні фактори не підлягають впливу підприємства і повинні сприйматися як щось незмінне. До цієї групи факторів можна зарахувати економічні (інфляція, конкуренція, безробіття, коливання обмінних курсів, процентні ставки); політичні (зміна податкового законодавства, кредитно-грошова політика, митні ставки); галузеві (ціни на сировину і матеріали, місткість ринку, природно-кліматичні умови, споживчий попит, ціни конкурентів).

Внутрішні фактори залежать від діяльності самого підприємства і, відповідно, можуть ним регулюватися. До них належать виробничі і збутові; організаційні; фінансові; інвестиційні фактори.

Для розвитку підприємства необхідно враховувати дію всіх зазначених факторів. Однак складність проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості полягає в тому, що в конкретних умовах перераховані вище фактори діють не ізольовано, у чистому вигляді, а в різних їх комбінаціях, утворюючи різноманітні форми взаємозалежностей і взаємодій.

Проблемам підвищення ефективності хлібопекарського виробництва присвячено наукові праці зарубіжних та українських вчених Л. Я. Ауермана, Н. І. Берзіна, А. Н. Васильченко, Л. І. Ведернікова, В. І. Дробот, Л. М. Казанської, Л. І. Карнаушенка, Н. П. Козьміна, В. Л. Кретович, А. А. Міхельєв, Т. Л. Мостенської, В. О. Пат, М. М. Перелигіна, М. Ф. Плотнікова, Л. І. Пучкова, І. М. Ройтер, І. В. Федулової.

У наш час хлібопекарська промисловість України є однією з найбільш «вразливих» частин економіки, насамперед, унаслідок низької ефективності і недостатньої конкурентоспроможності продукції.

Для того, щоб вирішити проблему підвищення ефективності функціонування підприємств

хлібопекарської промисловості в умовах невизначеності оточуючого середовища, необхідно визначити поняття і сутність категорії ефективності, обґрунтувати методику кількісного виміру ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості та побудувати за прийнятою концепцією систему показників.

Економічна ефективність – складна категорія економічної науки. Вона пронизує всі сфери практичної діяльності людини, всі стадії суспільного виробництва, є основою побудови кількісних критеріїв цінності прийнятих рішень, використовується для формування матеріально-структурної, функціональної і системної характеристик господарської діяльності.

Незважаючи на різноманіття визначень ефективності, всі вони зводяться до того, що ця категорія втілює співвідношення результату виробництва з витратами [6]. На наш погляд, ефективність демонструє ступінь реалізації цілі суспільства, обумовленої характером виробничих відносин. Ефективність функціонування підприємства, відповідно, втілює економічні відносини порівняння результатів з витратами з огляду на ринкову стратегію підприємства, його здатність швидко реагувати на зміну зовнішніх умов. Крім того, необхідно враховувати співвідношення отриманого корисного ефекту і потреби суспільства разом із екологічними наслідками. Проблема виробництва екологічно чистої продукції пекарськими підприємствами має у наш час особливу значущість, що викликано порушенням технології виробництва зернових культур і хлібобулочних виробів, використанням застарілого устаткування і машин, відсутністю якісних каналів збуту.

Таким чином, ефективність функціонування підприємств хлібопекарської промисловості – це категорія економічної науки, що відбиває відповідність результатів функціонування підприємств цієї галузі (як економічних, так і соціальних) цілям розвитку суспільства.

При оцінці ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості сутність і принципи ефективності залишаються загалом незмінними. Однак у галузі хлібопекарського

виробництва є особливості, що впливають на характер ефективності, її рівень. До особливостей цієї промисловості можна зарахувати: високі вимоги до якості використовуваної сільськогосподарської сировини, виробленої харчової продукції, своєчасного впровадження нової техніки і технологій, необхідності використання ресурсозберігаючих, природоохоронних технологій, налагодженість системи постачання сировини і своєчасної реалізації продукції [3].

На нашу думку, у процесі оцінки ефективності функціонування хлібопекарських підприємств доцільно з точки зору багатокритеріального підходу

до планування вичленувати і проаналізувати дві відносно самостійні, але нерозривно пов'язані і взаємообумовлені сторони ефективності функціонування підприємств на локальному рівні (рис. 1):

- економічну ефективність;
- соціальну ефективність.

Економічна ефективність – сукупність відносних показників, що порівнюють отриманий ефект із витратами або ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту [2].

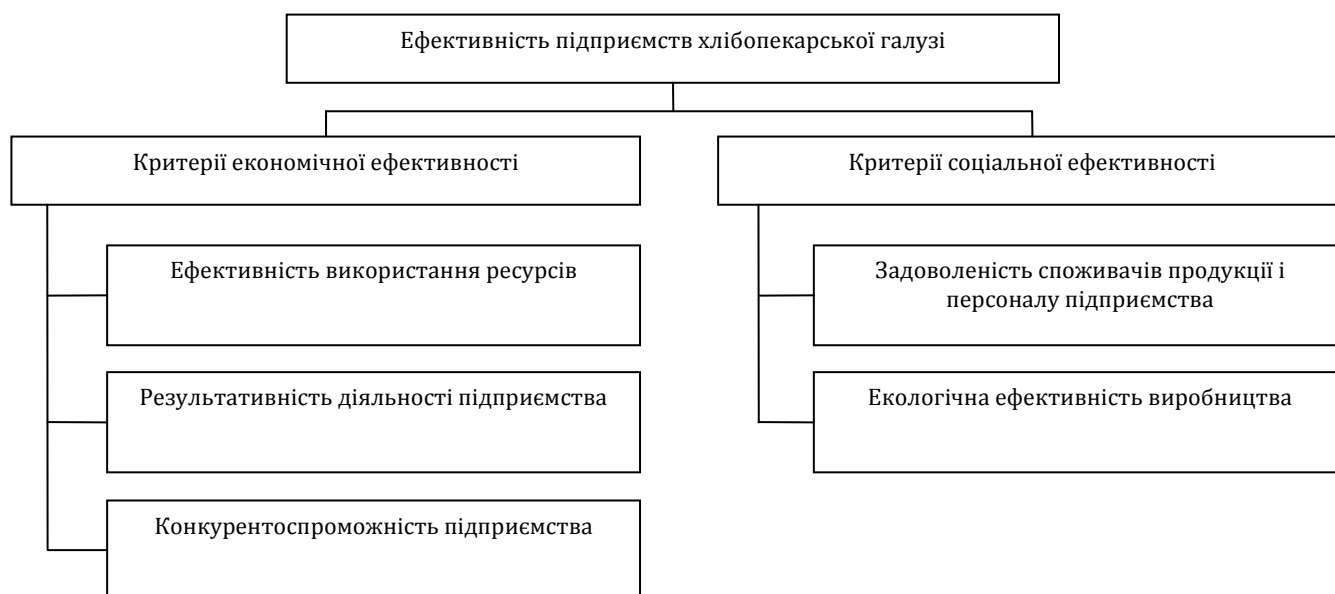

Рис. 1. Критерії ефективності підприємств хлібопекарської галузі

У моделюванні ефективності підприємств хлібопекарської промисловості, на наш погляд, повинні бути декілька критеріїв: ефективність використання ресурсів, результативність діяльності підприємства, конкурентоспроможність підприємства.

Під соціальною ефективністю розуміється максимально можливе забезпечення суспільних потреб людей хлібопекарською продукцією, ступінь задоволеності персоналу підприємства. Екологічна ефективність визначається рівнем використання природних ресурсів, підвищенням екологічності і зниженням природоємності виробленої хлібобулочної продукції. Критерієм екологічної ефективності є запобігання погіршенню довкілля, його поліпшення, підвищення екологічності виробництва.

Таким чином, для комплексної оцінки ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості необхідне вивчення її економічних і соціальних аспектів.

Функціонування будь-якого підприємства здійснюється в умовах складної взаємодії цілого комплексу факторів, тому важливою методологічною проблемою стає побудова розгорнутої системи показників, що характеризують економічну і соціальну ефективність суб'єкта [7]. У зв'язку з цим нами розроблено методичні основи оцінки ефективності функціонування підприємств хлібопекарської галузі на основі системного, диференційованого підходу з урахуванням соціальної значущості підприємств галузі в економіці і

соціальному житті нашої держави.

Ця система показників має аналітичні можливості і забезпечує діагностику поточного стану підприємства, що є основою для прийняття управлінських рішень, спрямованих на зростання ефективності.

Для розрахунку комплексних коефіцієнтів економічної і соціальної ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості нами використовувався перший клас методів багатокритеріальної оптимізації – метод попарного порівняння векторних оцінок, який дозволяє порівнювати коефіцієнти і відкидати менш ефективні [11]. Для первинного визначення векторних значень показників ефективності використано метод експертних оцінок. У якості експертів було залучено фахівців хлібопекарських підприємств м. Херсона та Херсонської області.

На базі розгляду кожного критерію як відносно відособленої системи нами пропонується сукупність показників, що дозволяють виявити причинно-наслідкові зв'язки і ступінь впливу на ефективність функціонування підприємств хлібопекарської промисловості (табл. 1).

Ми вибрали такі методи оцінки ефективності, що були б прості в розрахунку, утворювали множину ефективних рішень і характеризували б ступінь розвитку підприємств хлібопекарської промисловості.

Результуюча оцінка економічної ефективності підприємства нами здійснюється за порівнюваними критеріями ефективності використання ресурсів (Е1),

Таблиця 1. Методичні основи оцінки ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості

Вид ефективності	Критерій ефективності	Векторні оцінки (показники ефективності)
Економічна ефективність	Ефективність використання ресурсів (E1)	Коефіцієнт зміни фондівдачі Коефіцієнт зміни оборотності оборотних коштів
	Результативність діяльності підприємства (E2)	Коефіцієнт реалізації продукції Коефіцієнт зміни рівня витрат
	Конкурентне становище підприємства (E3)	Частка ринку Конкурентоспроможність за ціною
Соціальна ефективність	Задоволеність споживачів продукції і персоналу підприємства (E4)	Коефіцієнт задоволеності споживачів продукції Коефіцієнт задоволеності працівників
	Екологічна ефективність (E5)	Коефіцієнт забезпечення екологічної безпеки Коефіцієнт завдання збитку довкіллю

результативності діяльності підприємства (E2), конкурентного становища підприємства (E3).

Для розрахунку ефективності використання використовуються ресурсів дві векторні оцінки:

- коефіцієнт зміни фондівдачі (П1);
- коефіцієнт зміни оборотності оборотних коштів (П2):

$$E1 = 0,5П1 + 0,5П2 \quad (1)$$

Для розрахунку результативності діяльності підприємства використовуються наступні показники:

- коefficient реалізації продукції (П3);
- коefficient зміни рівня витрат (П4):

$$E2 = 0,5П3 + 0,5П4 \quad (2)$$

Конкурентне становище підприємства оцінюється за допомогою векторних критеріїв:

- частка ринку (П5);
- конкурентоспроможність за ціною (П6):

$$E3 = 0,4П5 + 0,6П6 \quad (3)$$

Узагальнений критерій економічної ефективності функціонування підприємства хлібопекарської промисловості визначається:

$$Піе = 0,3 E1 + 0,35 E2 + 0,35 E3 \quad (4)$$

Соціальна ефективність підприємства встановлюється за критеріальними оцінками задоволеності споживачів продукції і персоналу підприємства (E4), екологічної ефективності (E5).

Для розрахунку соціальної ефективності використовуються показники:

- коефіцієнт задоволеності споживачів продукції (П7);
- коефіцієнт задоволеності працівників (П8):

$$E4 = 0,6П7 + 0,4П8 \quad (5)$$

Для розрахунку екологічної ефективності також використовуються коефіцієнти відносної важливості критеріїв:

- коефіцієнт забезпечення екологічної безпеки (П9);
- коефіцієнт завдання збитку довкіллю (П10):

$$E5 = 0,5П9 + 0,5П10 \quad (6)$$

Комплексний показник соціальної ефективності функціонування підприємства хлібопекарської промисловості:

$$Піс = 0,65 E4 + 0,3 E5 \quad (7)$$

Складова вектору пріоритетів ефективності функціонування підприємства хлібопекарської промисловості (Пе) в області оптимальних рішень має вигляд:

$$Пе = 0,7 Піе + 0,3 Піс \quad (8)$$

Таким чином, чим вищий узагальнюючий

критерій, тим вищий рівень ефективності функціонування підприємства хлібопекарської промисловості. Розрахунок показників, що характеризують визначений критерій ефективності, допоможе на основі отриманої інформації більш ефективно керувати підприємством у стратегічному напрямку.

Категорія ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості відбиває відповідність результатів функціонування підприємств галузі (як економічних, так і соціальних) цілям розвитку суспільства. Для розрахунку комплексних коефіцієнтів економічної і соціальної ефективності функціонування підприємств хлібопекарської промисловості запропоновано використовувати метод попарного порівняння векторних оцінок, який дозволяє порівнювати коефіцієнти і відкидати менш ефективні. На базі розгляду кожного критерію як відносно відособленої системи сформовано сукупність показників, що дозволяють виявити причинно-наслідкові зв'язки і ступінь впливу на ефективність функціонування підприємств хлібопекарської промисловості, і комплексний показник, який характеризує вектор пріоритетів ефективності функціонування підприємства хлібопекарської промисловості в області оптимальних рішень.

Список літератури

1. Ауэрман, Л. Я. *Технология хлебопекарского производства [Текст] : учебник. – 9-е изд.; перераб. и доп. / Под общ. ред. Л. И. Пучковой. – СПб: Профессия, 2005. – 416с.*
2. Бойчик, І. М. *Економіка підприємства [Текст] : навч. посібник / І. М. Бойчик. — К.: Атіка, 2004.–480 с.*
3. Васильченко, А. Н. *Состояние и перспективы развития хлебопекарной промышленности в Украине [Текст] / А. Н. Васильченко // Научно-виробничий журнал Харчова наука і технологія. – Одеса: Вид-во Одеської національної академії харчових технологій, 2009. – №1 (6). – С. 5-8.*
4. Гриньов, А. В. *Организація та управління на підприємстві [Текст] / А. В. Гриньов. – Харків: Вид. дім "ІНЖЕК", 2004. – 329 с.*
5. Давидюк, Ю. В. *Напрями підвищення економічної ефективності діяльності підприємств хлібопекарської галузі [Текст] / Ю. В. Давидюк, Н. Ю. Самойленко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №2. – С. 32-35.*
6. *Економіка підприємства [Текст] : навч. посіб./ За ред. А. В. Шегди. – К.: Знання, 2005.- 431 с.*
7. Лепя, І. І. *Методи і моделі стратегічного управління підприємства [Текст] / І. І. Лепя // НАН України. Ін-т економіки. – К., 2002.*

-
8. Мостенська, Т. Л. Стан інноваційної діяльності підприємств хлібопекарської промисловості [Текст] / Т. Л. Мостенська, І. В. Федулова, В. В. Черета // Вісник ЖДТУ. – 2010. - №2(52). – С. 271-276.
  9. Перелигин, М. М. Еколого-економічні аспекти виробництва хліба та хлібобулочних виробів [Текст] / М. М. Перелигин // Вісник ЖДТУ. – Житомир, 2003. – Вип. 1. – С. 342-347
  10. Плотніков, М. Ф. Стратегічні орієнтації підприємств хлібопекарської промисловості [Текст] / М. Ф. Плотніков, В. В. Мосейчук // Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2007. – №12 (158). – С. 42-48.
  11. Царев, В. В. Внутрифирменное планирование [Текст] / В. В. Царев. – СПб.: Питер, 2002. – 436 с.

РЕЗЮМЕ

Смутко Андрей

Методические основы расчета интегрального показателя эффективности функционирования хлебопекарного предприятия

В статье рассматриваются современные научные подходы к определению понятия экономической эффективности. Приведена система экономических и социальных критериев, которые целесообразно использовать для оценки эффективности функционирования хлебопекарного предприятия. Предложен алгоритм расчета интегрального показателя эффективности на основе метода попарного сравнения векторных оценок.

RESUME

Smutko Andriy

The methodic basis of calculation of the integral index of the effectiveness of functioning of the bread-baker enterprises

The article deals with the modern scientific approaches to the defining the meaning of the economic effectiveness. There is described the system of economic and social criteria that may be efficiently used for the estimation of the effectiveness of functioning of the bread-baker enterprises. There is offered the algorithm of calculation of the integral index of the effectiveness on the basis of method of pairwise comparison of vector estimations.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2012 р.